

УДК 336.777

Г. В. Колеснікова,

аспірант, ІЕП НАН України, м. Донецьк,

В. І. Ляшенко,

доктор економічних наук, філія ІЕП НАН України при ЛНУ імені Тараса Шевченка,

С. В. Охременко,

підприємець, м. Донецьк

АКРЕДИТИВНІ ФОРМИ РОЗРАХУНКІВ ЯК ГАРАНТІЯ ЗДІЙСНЕННЯ ПЛАТЕЖУ

У сучасному ринковому середовищі постійно відбувається пошук нових способів взаєморозрахунків, які поживляють рух грошових потоків без підвищення ризиків неплатежів. Сьогодні вітчизняні науковці пропонують достатній обсяг теоретичного матеріалу щодо форм та інструментів платежів. До них належать праці С. Бровкова, А. Мороза, М. Пуховкіної, Л. Руденко, М. Савлука, А. Савченка, В. Ющенко, С. Цокола [7, 2, 3]. Вони містять огляд найпоширеніших різновидів платіжних інструментів. Це векселі, чеки, банківські тратти, поштові перекази, платіжні доручення, пластикові картки, електронні гаманці тощо.

Практичного вирішення вимагає пошук нових форм розрахункових відносин, здатних забезпечити здійснення платежів з наданням високої гарантії виконання зобов'язань за угодами комерційних партнерів.

Найважливішими чинниками, що зумовлюють вибір платіжного інструменту суб'єктами господарювання, є: характеристика товару та попит на нього; характер стосунків між платником і одержувачем (прямий чи опосередкований); характер систематичності платежів (постійні чи одноразові); вартість використання певного виду платіжного інструменту; сума платежу; обмеження, зумовлені нормативами чи законодавством. Усі платіжні інструменти поділяються на дебетові та кредитові. В основі такого розподілу лежить ознака руху платіжного інструменту й самого платежу. Вони можуть рухатися паралельно й назустріч один одному. Безготівкові перекази здійснюються через рахунки емітентів у вигляді бухгалтерських записів. Покупець товару чи послуги (платник) зазвичай доручає своєму посереднику (банку) перерахувати кошти на рахунок покупця (одержувача).

У згаданих вище публікаціях [7, 2, 3] розглянуто різні форми безготівкових розрахунків, які іноді є започаткуванням у вирішенні проблеми недосконалості кредитної політики підприємства, а порядок використання векселів методично висвітлений в роботі С. Шаповалової [15]. Порівняльна характеристика безготівкових документів, їх сутність та особливості застосування наведена в таблиці 1 [10].

Одним з ефективних інструментів платежу є

акредитив. Застосування акредитивної форми не є зовсім новим у практиці розрахункових операцій. На сьогоднішній день його використовують, коли мають на меті вийти на нові ринки із забезпеченням захисту своїх інтересів. Але питання, пов'язані з акредитивною формою розрахунків, здебільшого висвітлюють ті сторони акредитиву, які методично у більшості інформують банки [13].

Акредитивні форми розрахунків в максимальному ступені гарантують і забезпечують своєчасне отримання експортної виручки, тобто більшою мірою відповідають інтересам експортерів. Документарний акредитив є не тільки методом платежу, а й методом отримання в банку короткострокового фінансування.

Банк може погодитися врахувати або купити перевідний вексель, який є невід'ємною частиною акредитива, а отже, експортер негайно отримує суму, призначену для нього, за мінусом облікового відсотка й комісійних, замість очікування кінця кредитного періоду, дозволеного покупцю. Покупець же може отримати тимчасовий кредит до того, як йому необхідно буде заплатити за товар. При використанні акредитива з відстроченим платежем (без тратт) банк бенефіціара може отримати відшкодування з дисконтом від виконуючого банку за відстроченим платежем виходячи з терміну відстрочки, суми і договірної ставки відсотка. Метод отримання фінансів включений в умови самого акредитива. Ліквідні кошти експортер отримує незабаром після відвантаження товару – після підготовки ним відповідного пакета документів. Таким чином, постачальник не дуже сильно залежить від бажань чи здібностей імпортера здійснювати платіж.

Застосування акредитивної форми розрахунків в міжнародній практиці регулюється Уніфікованими правилами і звичаями для документарних акредитивів (Uniform Customs and Practice for Documentary Credits), розробленими МТП. З 1 липня 2007 вступили в дію UCP № 600 в редакції 2007 р. (далі - UCP № 600) [12].

Перші уніфіковані правила (UCP) були прийняті на Венському конгресі МТП в 1933 р., а потім кілька разів переглядалися (в 1951, 1962, 1974, 1993 і 2007 рр.). UCP – результат приватної кодифікації, що

Порівняльний аналіз безготівкових платіжних інструментів

Платіжний інструмент	Сутність	Особливості застосування
1	2	3
Платіжне доручення	розрахунковий документ, що містить письмове доручення платника обслуговуючому банку про списання зі свого рахунку зазначеної суми коштів та її перерахування на рахунок отримувача.	Платник може давати доручення про списання коштів зі свого рахунку на паперових бланках розрахункових документів, а також у вигляді електронного розрахункового документа. Платник до настання дати валютування може відкликати кошти, які до зарахування на рахунок отримувача обліковуються в банку, що обслуговує отримувача. Це, на нашу думку, дає місце для додаткових махінацій зі сторони покупця. Такий платіжний інструмент не гарантує оплату дебіторської заборгованості.
Платіжна вимога-доручення	розрахунковий документ, який складається з двох частин: – верхньої – вимоги отримувача безпосередньо до платника про сплату визначеної суми коштів; – нижньої - доручення платника банку про списання зі свого рахунку визначеної ним суми коштів та перерахування її на рахунок отримувача.	Можуть застосовуватися в розрахунках усіма учасниками безготівкових розрахунків. Платіжна вимога-доручення повертається без виконання, якщо сума, що зазначена платником, перевищує суму, що є на його рахунку.
Платіжна вимога	розрахунковий документ, що містить вимогу стягувача або в разі договірної сплати списання отримувача до банку, що обслуговує платника, здійснити без погодження з платником переказ визначеної суми коштів з рахунку платника на рахунок отримувача.	Застосовуються при розрахунках за поставлені товари, виконані роботи, надані послуги. Розрахунки можуть здійснюватися з попереднім акцептом та без акцепту. Своєчасне подання платіжної вимоги не гарантує погашення дебіторської заборгованості, так як на рахунку платника можуть бути відсутніми грошові кошти. Така форма розрахунків направлена на захист інтересів покупця (стосовно перевірки якості та кількості вантажу та його відповідності умовам договору, існує можливість відмовитись від оплати за суттєвими причинами)
Розрахунковий чек	Розрахунковий документ, що містить нічим не обумовлене письмове розпорядження власника рахунку (чекодавця) банку-емітенту, у якому відкрито його рахунок, про сплату чекодержателю зазначеної в чеку суми коштів	Використовуються в безготівкових розрахунках підприємств та фізичних осіб з метою скорочення розрахунків готівкою за отримані товари (виконані роботи, надані послуги). Для гарантованої оплати чеків чекодавець бронює кошти на окремому аналітичному рахунку „Розрахунки чеками” відповідних балансових рахунків у банку-емітенті, що є запорукою сплати коштів. Чекова книжка може видаватися для розрахунків з будь-яким конкретним постачальником або з різними постачальниками.
Акредитив	договір, що містить зобов'язання банку-емітента, за яким цей банк за дорученням клієнта (заявника акредитива) або від свого імені проти документів, які відповідають умовам акредитива, зобов'язаний виконати платіж на користь бенефіціара або доручає іншому (виконуючому) банку здійснити цей платіж	Розрахунки за допомогою акредитиву покликані наблизити момент відвантаження та платежу. Є зручним з погляду постачальника (у разі відкриття покритого безвідкличного акредитиву є гарантія оплати товарів, робіт, послуг). Для покупця позитивним моментом є те, що після відвантаження продукції (виконання робіт, надання послуг) бенефіціар подає виконуючому банку потрібні документи, що передбачені умовами акредитива, які той в свою чергу ретельно перевіряє щодо дотримання всіх умов акредитива і в разі порушення хоча б однієї з умов не проводить виплати. Це слугує запорукою отримання для покупця товарів, робіт, послуг якості та кількості, що обумовлена договором. Строковість акредитиву також є важливим регулюючим та дисциплінуючим елементом, що забезпечує своєчасне отримання товарів, виконання робіт, надання послуг, адже у випадку прострочки подання необхідних документів акредитив не оплачується.

проводиться МТП, тому їх перегляд і приєднання до них здійснюються без особливих формальностей. Приєднуються до УСР не країни (держави), а банки або банківські асоціації, які в письмових повідомленнях МТП підтверджують, що будуть використовувати в акредитивній практиці УСР, які приблизно кожні десять років переглядаються. Це не традиція, а скоріше, необхідність, продиктована швидким розвитком науково-технічного прогресу (нових технологій та засобів зв'язку), появою нововведень в міжнародних перевезеннях тощо, що тягне за собою суттєві зміни в міжнародній торгівлі і відповідно впливає на банківську практику міжнародних розрахунків.

УСР застосовуються до всіх документарних акредитивів, включаючи резервні акредитиви тією мірою, якою УСР можуть бути до них застосовані (ст. 1 УСР № 600). УСР обов'язкові для всіх зацікавлених сторін при відсутності прямо вираженої угоди про інше.

УСР визначають:

- поняття та види акредитивів;
- способи і порядок виконання і передачі акредитивів;
- зобов'язання та відповідальність банків;
- вимоги до документів по акредитиву, що подаються і порядок їх подання;
- інші питання, що виникають у практиці розрахунків за акредитивами;
- тлумачення різних термінів.

У кожен документарний акредитив включається застереження про те, що він підпорядкований УСР. У розрахунках застосовуються в основному два види акредитивів:

- 1) документарні (товарні) акредитиви, виплата з яких зумовлена наданням комерційних документів;
- 2) грошові (чисті) акредитиви, виплата з яких не обумовлена наданням комерційних документів.

У зовнішній торгівлі використовуються в основному документарні акредитиви.

В Україні загальні принципи здійснення безготівкових розрахунків у формі акредитива регулюються Інструкцією Національного банку України № 22 „Про безготівкові розрахунки в Україні у національній валюті” [5].

Документарний (і резервний – Standby) акредитив, в подальшому іменованій „акредитив”, означає будь-яку угоду, як би воно не було названо чи позначено, в силу якого банк (банк-емітент), діючи на прохання і на підставі інструкцій клієнта (наказодавця акредитива) або від його імені:

- повинен здійснити платіж третій особі або його наказу (беніфіціару) або оплатити чи акцептувати переказні векселі (тратти), виставлені беніфіціаром, або дає повноваження іншому банку здійснити

такий платіж, оплатити і акцептувати переказні векселі (тратти);

- дає повноваження неогоціювати (купити або врахувати) іншому банку проти передбачених документів, якщо дотримані всі умови акредитива. Для цілей ІСР відділення такого банку в інших країнах будуть вважатися іншим банком (ст. 2 ІСР № 600).

Розрахунки у формі документарних акредитивів більш характерні для угод, що передбачають платіж проти подання експортером документів (готівковий платіж) або надання покупцеві короткострокового (до 1 року) комерційного кредиту. Використання акредитива для оплати повної вартості товару при розрахунках в рахунок середньострокового, а тим більше довгострокового комерційного кредиту зустрічається вкрай рідко – тільки в торгівлі товарами визначених груп. При наданні покупцю кредиту на достатньо тривалий термін акредитив може використовуватися в поєднанні з іншими формами розрахунків і покриває ту частину вартості товару, яка оплачується проти подання банку комерційних документів, тобто готівкою. При розрахунках по комерційному кредиту можна також відкривати акредитиви на акцепт термінових тратт (перевідних векселів) беніфіціара (експортера), виставлених на банк, який виконує акредитив, або на імпортера. В цьому випадку виконуючий банк здійснює акцепт (або акцепт і оплату) тратт. З допомогою акцепту банк виконує свої зобов'язання по акредитиву. Надалі сторони вступають у правовідносини, регульовані нормами вексельного права (що також зручно експортеру, оскільки вексельне законодавство в багатьох країнах уніфіковано).

Говорячи про природу взаємин між договорами купівлі-продажу і акредитивами, зазначимо, що акредитив представляє собою угоду, відокремлену від договору купівлі-продажу (контракту) або іншого договору, на якому він може бути заснований, і банки жодною мірою не пов'язані і не зобов'язані займатися такими договорами, навіть якщо в акредитиві є яка-небудь посилання на такий договір. Аналогічно клієнт в результаті своїх взаємовідношень між банком-емітентом або беніфіціаром не може пред'явити претензію за зобов'язаннями банку здійснити платіж, оплатити чи акцептувати переказний вексель (тратту) або неогоціювати і (або) виконати будь-які інші зобов'язання по акредитиву. Беніфіціар по акредитиву в жодному разі не може скористатися для своєї вигоди договірними відносинами між банками або між наказодавцем акредитива і банком-емітентом. За операціями з акредитивами зацікавлені сторони мають справу тільки з документами, але не з товарами, послугами та (або) іншими видами виконання зобов'язання, до яких можуть відноситися документи.

Акредитиви виставляються банками на підставі

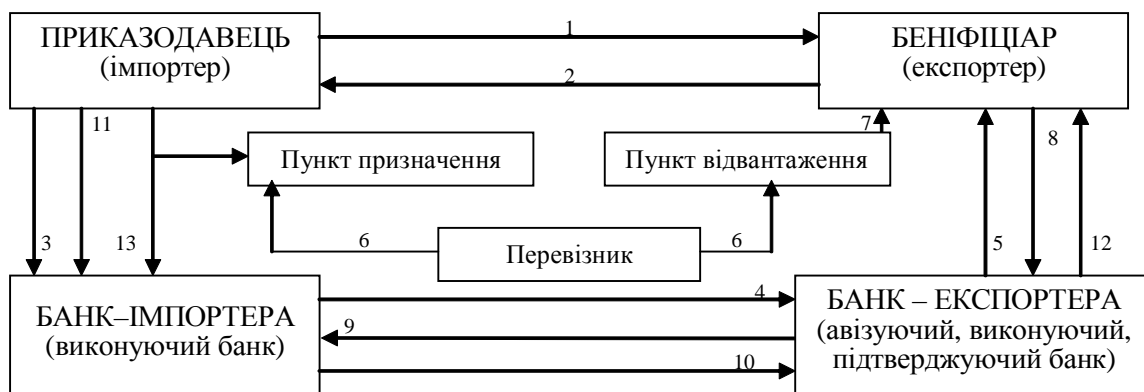

Рис. 1. Дії контрагентів за документарним акредитивом

доручення або заяву імпортера (наказодавця по акредитиву), яке фактично повторює всі умови розділу контракту, що стосується порядку платежів.

Контракти зумовлюють, зокрема, таке:

- найменування банку, в якому буде відкрито акредитив (перевага віддається банкам, які є кореспондентами уповноваженого банку);
- вид акредитива;
- найменування авізуючого та виконуючого банків;
- умови виконання платежу (за пред'явленням, платіж з розстрочкою, шляхом акцепту або неогоціції і т.д.);
- перелік документів, проти яких має здійснюватися платіж;
- терміни дії акредитива;
- порядок справляння банківської комісії;
- терміни відвантаження і пр.

Схема дій контрагентів по документарному акредитиву показана на рис. 1.

Після укладення контракту та визначення основних платіжних інструкцій, в яких прямо вказаний метод платежу за допомогою документарного акредитиву між контрагентами, експортер готує товар до відвантаження, про що сповіщає (наприклад, по телексу чи факсу – залежно від домовленості між сторонами) імпортера (2). Отримавши таке повідомлення, покупець направляє своєму банку доручення (заяву) на відкриття акредитива (3), в якому вказує всі необхідні його умови.

Імпортер, який дає доручення на відкриття акредитива, називається наказодавцем (Applicant).

Банк-емітент, тобто банк, що відкриває акредитив, діє на підставі інструкцій наказодавця.

Експортер – бенефіціар (Beneficiary), оскільки це йому вигідно (He Benefits).

Якщо між сторонами за контрактом існує спеціальна домовленість, імпортер може дати доручення на відкриття акредитива через певний час від дати укладення контракту. Банк-емітент шляхом оформлення

акредитива гарантує платіж бенефіціару за умови, що він буде дотримуватися деяких термінів і умови.

Після відкриття акредитива, в якому банк-емітент зазвичай вказує, яким чином будуть зараховуватися кошти, він направляє експортеру, на користь якого відкритий; банк-емітент направляє акредитив бенефіціару, як правило, через банк, що обслуговує останнього (4), у завдання якого входить авізування (повідомлення) акредитива експортеріві. Такий банк називається авізуючим банком.

Отриманий від емітента акредитив може бути авізований через авізуючий банк без зобов'язань з його боку. Однак, приймаючи рішення виступати авізуючим банком за акредитивом, він повинен з розумною ретельністю по зовнішнім ознакам перевірити справжність акредитива, який він авізує. Він не бере на себе ніяких зобов'язань по гарантії платежу експортеру. Умови гарантії надходять від авізуючого банку в формі його акредитива.

У авізуючого банку (в країні експортера) банк-емітент може попросити дати підтвердження цьому акредитиву, тобто додати власну умовну гарантію платежу до гарантії, уже наданої банком-емітентом. Авізуючий банк, що підтверджує цей акредитив, називають підтверджуючим банком (авізуючим / підтверджуючим банком). Таким чином, підтверджений акредитив містить умовні гарантії двох банків, один з яких зазвичай знаходиться в країні експортера (підтверджуючий банк), а інший – в країні покупця (банк-емітент). Далі акредитив підлягає передачі бенефіціару (5). авізуючий банк також отримує примірник акредитивного листа (телекса), оскільки він звичайно здійснює прийом від бенефіціара документів по акредитиву, їх перевірку і відсилання банку-емітенту, а в ряді випадків призначається емітентом у якості виконуючого акредитив банку, тобто уповноважується на платіж, неогоціцію (покупку) або акцепт тратт експортера.

Отримавши акредитив, бенефіціар перевіряє його

на предмет відповідності умовам контракту. У разі виявлення невідповідності бенефіціар може сповістити свій банк про умовне прийняття акредитива (або навіть про його неприйняття) і вимагати у наказодавця внести необхідні зміни в його умови. Якщо ж бенефіціар згоден з умовами відкритого на його користь акредитива, він у встановлені терміни здійснює відвантаження товару (6) і, отримавши транспортні документи від перевізника (7), подає їх разом з іншими необхідними акредитивом документами (рахунками, специфікаціями, сертифікатами, при необхідності страховими документами, траттами і т.д.) у свій банк. Банк експортера перевіряє всі документи з розумною старанністю, щоб упевнитися, що за зовнішніми ознаками вони відповідають умовам акредитива. У документарному акредитиві можна вимагати від експортера подання разом з іншими документами переказного векселя, виписаного ним у формі векселя на пред'явника або на термін (тобто термінового векселя або векселя з узансом (*Usance* (фр.) – сформовані в міжнародній торгівлі і вексельному обігу звичаї, загально-визнані правила і ділові звичаї, торговий звичай, умови які іноді включаються в текст договору.)) на банк-емітент, покупця, інший банк, зазначений в цьому акредитиві. Документи, які за зовнішніми ознаками суперечать один одному, розглядаються як не відповідають умовам акредитива.

Експортер може побажати, щоб в акредитиві передбачалося оформлення векселя (векселів), виставленого на банк, а не на покупця (наказодавця акредитива), оскільки:

- це дає йому більше впевненості в забезпеченні остаточного розрахунку;
- якщо експортер захоче врахувати вексель після того, як він був акцептований, щоб отримати негайне фінансування, банківський вексель отримає кращу облікову ставку, ніж торговий вексель. (Можливість отримання векселів, виписаних на банк-емітент або на інший названий банк, є важливою особливістю акредитива, про яку не слід забувати. В цьому випадку експортер має більшу впевненість в отриманні платежу.)

Після перевірки документів банк експортера відсилає (9) їх (і тратти, якщо умовами акредитива передбачено їх подання) банку-емітенту для оплати, акцепту або неогоціації, вказуючи у своєму супровідному листі, як повинна бути зарахована виручка.

Отримавши документи, емітент перевіряє їх, після чого переказує суму платежу банку експортера (10), дебетуючи рахунок імпортера (11).

Банк експортера зараховує виручку бенефіціару (12), імпортер ж, отримавши від банку-емітента документи (13), вступає в права володіння товарами.

Банк-емітент може сам виконувати акредитив або

уповноважити банк експортера (або будь-який інший банк) на виконання акредитива за допомогою здійснення платежу бенефіціару, неогоціації або акцепту його тратт (природно, після отримання від бенефіціара документів та їх ретельної перевірки).

Вартість виставлення акредитива зазвичай бере на себе покупець, хоча він може вимагати у експортера, щоб той узяв на себе всі або частину витрат і комісії. Питання про те, хто які витрати буде оплачувати, залежить від відносної міцності позиції двох сторін у торгівлі.

Згідно UCP в кожному акредитиві має бути чітко обумовлений спосіб його виконання шляхом:

- платежу по пред'явленні документів;
- відстроченого платежу;
- акцепту або неогоціації.

Акредитив не повинен виставлятися з виконанням допомогою тратти, виставленої на наказодавця. Найменування виконуючого банку та спосіб виконання акредитива фіксуються учасниками зовнішньоторговельної операції в контракті, на підставі якого вони визначаються в акредитиві.

При виконанні акредитива не банком-емітентом, а іншим банком (будь то банк експортера або третій банк, наприклад той, який підтвердив акредитив) останній отримує за акредитивом право вимагати від емітента платежу на відшкодування своїх виплат бенефіціару максимально швидким способом. Вимога платежу по акредитиву, зване рамбурсу, може направлятися не тільки банку-емітенту, але і третьому банку, якщо емітент уповноважив його на здійснення платежів по даному акредитиву. У кожному разі банк, на який виставлено рамбурс по акредитиву, тобто банк, що представляє відшкодування за платежі по акредитиву, є рамбурсуючим банком. В акредитиві має бути зазначено, підпорядковується чи отримання відшкодування правилам МТП (UCP № 600) Для міжнародного рамбурсування, чинним на дату виставлення акредитива.

Якщо акредитив відкривається в забезпечення платежів за контрактом, який передбачає надання покупцеві короткотермінового комерційного кредиту, документи видаються банком-емітентом імпортеру без списання з нього суми платежу. Для експортера це, однак, не означає зменшення гарантії платежу, тому суму документів, представлених по акредитиву з відстроченим платежем, банк оплатить після настання терміну. Важливо, щоб документи були представлені експортером в банк до закінчення терміну дії акредитива і підтверджували виконання всіх його умов; в цьому випадку зобов'язання банку по оплаті даного комплексу документів діють до моменту настання строку платежу (незалежно від того, закінчився до цього моменту термін дії самого акредитиву чи ні).

Ролі та обов'язки контрагентів по акредитиву

Хто повідомляє	Кому повідомляє	Содержание сообщения
Приказодавець	Беніфіціару	<ul style="list-style-type: none"> - Договір купівлі-продажу; - вид акредитива; - застосовується умова поставки (Інкотермс); - необхідні документи; - ким повинні бути видані документи; - інші умови акредитива; - коли буде відкритий акредитив.
Приказодавець	Банку-емігенту	<ul style="list-style-type: none"> - Фінансування для відкриття акредитива; - забезпечення; - повні і точні інструкції про відкриття акредитива і виставлення змін до нього; - згоду з розбіжностями; - відповідні документи; - платіж; - невідповідні документи
Банк-емітент	Банку-кореспонденту	<ul style="list-style-type: none"> - авізувати акредитив; - платити / акцептувати / неогоціувати; - підтвердити; - де виповнюється акредитив; - як отримати рамбурсування; - як будуть оплачуватися витрати; - як посилати документи
Авізуючий неогоціуючий підтверджуючий банк	Беніфіціару	<ul style="list-style-type: none"> - У чому точно полягає (банківська) послуга, що їм надається; - куди і яким чином повинні бути представлені документи; - підтвердження; - підтвердження змін; - зміни; - розбіжності; - виправлення / згоду з розбіжностями; - платіж проти гарантії про відшкодування збитків; - відправка документів з розбіжностями для платежу; - регрес, де це можливо
Банк, що вимагає рамбурсування (банк-ремітент)	Рамбурсуючому банку	<ul style="list-style-type: none"> - Пізній платіж, витрати, відсоток; - звернення до банку-емігенту; - платіж, відмова у платежі

Іншими словами, на рамбурсное повноваження не поширюється дата закінчення строку акредитива. При цьому витрати рамбурсуючого банку відносяться на рахунок банку-емітента, і він не звільняється від будь-якого зі своїх зобов'язань надати відшкодування, навіть якщо рамбурсуючий банк не надасть відшкодування на першу вимогу (См. UCP № 600, ст. 13 (с.)) [5]. Розподіл ролей та обов'язків у відносинах по акредитиву представлено в табл. 2.

Акредитивна форма розрахунків, як одна із форм міжміських безготівкових розрахунків за товари та послуги, використовується тоді, коли це передбачається угодою між продавцем і покупцем. Вона є дебетовим платіжним інструментом. Умови і порядок здійснення розрахунків за акредитивами передбачаються угодою між беніфіціаром і замовником акредитиву. Банк-емітент зобов'язаний виконати платіж на користь беніфіціара за умови поставлення товару чи виконання робіт,

або надання послуг платникові. Виконуючий банк здійснює платіж за тієї самої умови. Необхідність акредитиву викликана недостатньою довірою між підприємствами і разом з тим необхідністю все ж таки підтримувати торговельні відносини. Іноді в пошуках каналів реалізації трапляються суб'єкти ринку, які зовсім не знають один одного, але знову ж таки змушені торгувати. Така вимушеність спричиняє до щоденних ризиків неплатежів. Постає питання, як забезпечити комерційних контрагентів в тому, що акредитив це все-таки вдалий механізм взаєморозрахунків.

Деякі українські підприємства і організації використовують у своїй діяльності акредитивну форму розрахунків і при цьому досить вільно орієнтуються у виборі його видів. Успіх використання акредитива в основному залежить від вдалого застосування акредитивних схем з боку банків як гаранта доброї репутації при виконанні угод. Водночас розвиток еконо-

міки, банківської інфраструктури і підприємництва зокрема викликає попит на методологічні розроблення щодо використання акредитивів. Попит викликають і питання, пов'язані із труднощами у використанні акредитивів і акредитивних документів з боку економічних контрагентів, а це своєю чергою призводить до невчасної сплати за продукцію, моральних втрат і неконкурентного споживання благ.

Потрібно, щоб акредитив став гарантією отримання зароблених продавцями грошей. Формування фінансового менталітету власників і менеджерів підприємств і як результат правильний вибір ними помірних або агресивних принципів фінансування активів зумовлює основу оптимізації грошових потоків їх бізнесу і забезпечує збалансованість обсягів його додатних і від'ємних видів.

Часто вже після відвантаження продукції на стадії прийняття документів банком виникають ускладнення, зокрема банки не приймають документи зсилаючись на дрібні недоліки. Але акредитив і є абстрактним борговим зобов'язанням банку, відокремленим від товарної операції. Послуга, що є тільки обіцянкою, надається у разі виконання акредитива. Тому банк дуже ретельно ставиться до всіх параметрів документарного оформлення операції.

Стосунки між банками складаються також за умов попередньої репутації одного з них. А тому постає питання, чи є сенс поновлювати стосунки із продавцем, який неодноразово пропонував до продажу неякісний товар. У такому разі акредитивні документи є своєрідним товаром (а в подальшому – банківським продуктом), який на цей час ще не набув певної якості і через це значного розповсюдження.

З одного боку, акредитивна форма розрахунку прискорює обіг грошових засобів, з іншого – це конфлікт, викликаний прагненням покупця до післяплати з одночасним прагненням постачальника отримати передоплату, яка своєю чергою є підтвердженням платоспроможності покупця і зниженням стимулу виконавця. Саме тому, що акредитивна форма розрахунку не досить поширена, це викликає певні запитання. Тому варто торкнутися вивчення механізму роботи з акредитивом, аби уникнути побоювань, пов'язаних із його використанням.

Акредитивна форма розрахунку найефективніше використовується під час експортно-імпортних операцій і саме в цій галузі набула найбільшого поширення. Акредитив сьогодні є чи не найуніверсальнішим і дієвим інструментом забезпечення платежів у цій сфері. У ділових зв'язках із державами, що контролюють зовнішню торгівлю, застосування акредитива багато в чому є попередньою умовою для здійснення імпортних та експортних операцій.

Акредитив – це угода, за якою банк зобов'язується відповідно до вимоги клієнта оплатити документи третій особі, відкривши на її користь акредитив. Найголовніша функція акредитива полягає в тому, що він надає впевненості й зменшує ризики і для експортера, і для імпортера. Акредитив надає впевненості експортеру, що банк оплатить перевезену продукцію, а імпортера – що оплата експортеру не буде виконана до того часу, доки не буде встановлено, що вся документація, представлена ним, відповідає термінам та умовам угоди.

В Україні в загальному обсязі міжнародних розрахунків частка акредитивної форми значно менша за частку банківських переказів. За даними декількох провідних банків, в Україні структура зовнішньоекономічних розрахунків розподіляється приблизно таким чином: на частку банківських переказів припадає близько 90%, на частку акредитива – 9%, на інкасо – 1%.

Не зважаючи на переваги акредитива, він має один суттєвий недолік – це його ціна. В Україні за акредитив імпортер сплачує мінімум 0,6% від суми контракту, але не менше ніж 150 – 200 дол. США. Залежно від складності операції комісійні за акредитивом можуть сягати 3%. Крім цього, розвиток акредитивної форми розрахунків в Україні сповільнюється через вимогу 100% покриття, що робить цю операцію малопривабливою для імпортера [1].

Як видно з таблиці акредитивна форма розрахунків має досить високі тарифи, що є негативним фактором для їх використання суб'єктами підприємницької діяльності.

Акредитивна форма розрахунків має також суттєві переваги зокрема:

1. Гарантія поставки необхідної кількості продукції в терміни, вказані в акредитиві;
2. Гарантія усім учасникам, що банк-емітент виконає свої платіжні зобов'язання під час виконання всіх умов акредитива;
3. Гарантія повернення коштів покупцю у випадку не поставки (недопоставки) продукції на суму непоставленого (недопоставленого) товару;
4. Можливість отримання додаткових гарантій платежу в разі надання підтвердження за акредитивом іншим банком (підтверджуючий банк);
5. Розрахунки у формі документарних акредитивів дають змогу підприємствам збільшити кількість торгових партнерів і, як наслідок, збільшити обсяги виробництва;
6. Можливість використання документарного акредитива як інструмента фінансування імпорту та експорту;
7. Вибір оптимальної і вигідної для підприємств схеми операції завдяки консультаціям з досвідченими працівниками банку.

Порівняльна таблиця тарифів на обслуговування операцій із документарними акредитивами

Послуги	Приватбанк	Укрексімбанк	Райффайзен банк Аваль	УкрСиббанк	ВТБ Банк	Промінвестбанк	Альфа-банк	ОТП Банк
Передача і підтвердження повідомлення за акредитивом	50 грн	-	100грн / 30 USD	150грн	100 грн	За згодою сторін	-	-
Авізування акредитива	0,1%, min 50 грн, max 250 грн	0,15%, min 50 USD та не більше 500 USD	0,15%, min 500 грн, max 3000 грн	0,1%, min 200 грн, max 1000грн	450 грн	0,15%, min 550 грн	0,15% min 250 грн., max . 500 грн.	0,1% min 160 грн., макс. 1000 грн.
Підтвердження акредитива	З покриттям 0,2% (min 100 max 250 грн) Без покриття 5%, min 100 грн що місяця	З покриттям 0,5% річних, min 100 USD Без покриття від 1% до 5% річних, min 100 USD	1%, min 330 грн	1%, min 200 грн	0,15, за згодою сторін	За згодою сторін	-	-
Перевірка документів	0,2% (min 100, max 2000 грн)	0,2% min 50 USD max 5 000 USD	0,2%, min 500 грн, max 4000 грн	-	0,20%	0,30%	0,2% min 500 грн., max . 10000 грн.	0,2% от min 700 грн., max . 16000 грн.
Обробка складних умов акредитива			400 грн	0,2%, min 200 грн, max 1 000 грн	400 грн	0,20%, min 440 грн		
Відкриття акредитива	0,2% (min 100, max 2000 грн)	0,2%, min 350 грн. max 2000 грн.	0,15%, min 250 грн, max 2 000 грн	0,2% , min — 800 UAH. max — 8000 UAH	0,20%, max 600 грн	0,25%, min 550 грн	0,2% min 500 грн., max . 5000 грн.	0,25% от min . 800 грн., max . 8000 грн.
Авізування інших умов і змін акредитива	0,1%, min 50 грн, max 250 грн	0,15%, min 50 USD max 500 USD	150 грн / 50 USD	min 200 грн	0,1%, min 150 грн, max 200 грн	min 150 грн	0,2% min 500 грн., max 5000 грн.	0,25% min , 800 грн., max . 8000 грн.
Переказ трансферабельного акредитива	0,2% (min 100, max 2000 грн)	0,2% min 50 USD max 2000 USD	250 грн	0,2%, min 200, max 500 грн	0,3%, min 300 грн	0,2%, min 330 грн	-	-

Згідно з Цивільним кодексом України акредитив є одним з видів безготівкових розрахунків, що здійснюються між юридичними особами, а також за участю фізичних осіб, які займаються підприємницькою діяльністю (ст. 1087, 1088). Як зазначено у ст. 1093 ЦКУ, у разі розрахунків за акредитивом банк (банк-емітент) за дорученням клієнта (платника) – заявника акредитива і відповідно до його вказівок або від свого імені зобов'язується здійснити платіж на умовах, визначених акредитивом, або доручає іншому (виконуючому) банку здійснити цей платіж на користь одержувача грошових коштів чи призначеної ним особи – бенефіціара. Згідно з Уніфікованими правилами і звичаями для документарних акредитивів у редакції 1993 р., опублікованими Міжнародною торговою палатою, акредитив – „це письмове зобов'язання банку-емітента, яке виконується за вимогою і на основі інструкцій клієнта (заявника акредитива):

- здійснити оплату бенефіціарові чи на його вимогу третій особі;
- акцептувати та оплатити переказні векселі (трати), складені на бенефіціара;

- уповноважити інший банк виконати оплату, акцептування чи неогоцію таких переказних векселів (тратт).

Акредитив надає значно більші можливості захисту інтересів експортера, ніж інкасо. Вже на момент висунення пропозиції чи укладання угоди про купівлю-продаж продавець повинен чітко уявляти, які ризики і вимоги йому потрібно враховувати щодо:

- надійності та кредитоспроможності покупця;
- політичних, економічних та юридичних умов у країні покупця;
- власної ліквідності.

Для безперешкодного здійснення акредитивної операції продавець, крім усього іншого, повинен мати точне уявлення щодо обраного виду акредитива, а також щодо його конструкції, терміну дії, шляху та засобів транспортування, страхового захисту, базису цін.

Форми акредитиву розрізняються в залежності від обсягу забезпечення та моменту прийняття на себе ризику.

Відзливний акредитив (Revocable L/C) у будь-який час може бути змінений або анульований банком-емітентом за вказівкою наказодавця акредитива навіть без попереднього повідомлення бенефіціара. Відзливний акредитив не тягне ніякого правового платіжного зобов'язання банку. Лише тоді, коли банк-емітент або його банк-кореспондент здійснив платіж за документами, відкликання акредитива залишається без юридичної сили. Отже, відкликаний акредитив звичайно не надає бенефіціару достатнього забезпечення. Він ніколи не підтверджується банком-кореспондентом і може застосовуватися лише в ділових відносинах між партнерами, які довіряють один одному. Сьогодні відзливний акредитив використовується вкрай рідко. У зв'язку з цим слід звертати увагу на те, щоб у дорученні на відкриття було чітко вказано форму акредитива, оскільки акредитив без відповідного позначення завжди вважається безвідкликним.

UCP все ж передбачають два випадки, коли банк-емітент відзливного акредитива „має надати відшкодування банку, уповноваженому ним на здійснення платежу за пред'явленням, акцепту або неогоціації за відкликним акредитивом, за будь-який платіж, акцепт або неогоціацію, вироблену цим банком після отримання ним повідомлення про зміну або ануляцію, проти документів, які за зовнішніми ознаками відповідають умовам акредитива”, а також надати відшкодування іншому банку, „уповноваженому ним на здійснення платежу з розстрочкою за відкликним акредитивом”, якщо цей банк здійснив платіж проти документів, що відповідають умовам акредитива (або прийняв такі документи за акредитивом), до отримання від емітента повідомлення про зміну або анулювання акредитива (ст. 8 UCP № 600).

Безвідзливний акредитив (Irrevocable L/C) дає бенефіціару високу ступінь впевненості, що його поставки або послуги будуть оплачені, як тільки він виконає умови акредитива, який в разі подання всіх передбачених документів і дотримання всіх його умов є твердим зобов'язанням платежу банку-емітента (ст. 7 UCP № 600).

Перевага використання безвідзливного акредитива для бенефіціара незаперечна, так як експортер отримує зобов'язання банку, а не обіцянку контрагента за контрактом. Продавець прекрасно усвідомлює, що отримає платіж на свою вимогу, тільки якщо сам виконає умови акредитива, зокрема представить в термін дії останнього перераховані в ньому документи. Банк зі свого боку є остаточно пов'язаним – це означає, що навіть у разі невиконання в строк своїх зобов'язань його клієнтом, не здатним з тієї чи іншої причини вчасно здійснити платіж, банк не звільняється від зобов'язань перед продавцем.

Згідно зі ст. 10 (с) UCP № 600 умови оригінального (початкового) акредитива залишаються в силі до тих пір, поки бенефіціар не повідомить про прийняття ним зміни банку, що авізував така зміна. Експортер повинен дати повідомлення про прийняття або про відмову прийняти зміну. Якщо такого не відбувається, то сам факт подання виконуючому банку або банку-емітенту документів, що відповідають умовам акредитива й ще не прийнятого зміни, розглядається як повідомлення про прийняття бенефіціаром такої зміни. З цього моменту акредитив вважається зміненим.

Для зміни або анулювання умов безвідзливного акредитива обов'язково необхідна згода і бенефіціара, і відповідальних банків. Щоб змінити або анулювати окремі умови акредитива, продавець повинен вимагати від покупця видати відповідне доручення банку-емітенту. Часткове прийняття зміни умов не дозволяється, і буде розглядатися як повідомлення про відмову від зміни (ст. 10 (е) UCP № 600).

Про відкриття безвідзливного акредитива бенефіціару повідомляється через банк-кореспондент. Останньому банк-емітент, виконуючий акредитив, може лише доручити авізувати акредитив бенефіціару або підтвердити його. З погляду додаткових зобов'язань безвідкликні акредитиви поділяються на підтвержені (Confirmed) і непідтвержені (Unconfirmed).

При *безвідзливному непідтверженому акредитиві* банк-кореспондент лише авізує бенефіціару відкриття акредитива. У цьому випадку він не приймає ніякого власного зобов'язання платежу і, таким чином, не зобов'язаний його проводити по документам, представленим бенефіціаром. Оскільки бенефіціар може розраховувати виключно на банк-емітент за кордоном, безвідзливний непідтверджений акредитив лише в тому випадку, коли політичний ризик і ризик переказування коштів незначні. Якщо банк-кореспондент впевнений в банку, що відкрив акредитив, а також у стабільності політичної і економічної ситуації, він, як правило, здійснює платіж за документами з метою швидкого проведення операцій в інтересах клієнта.

Безвідзливний підтверджений акредитив. Якщо банк-кореспондент підтверджує бенефіціару акредитив, він тим самим зобов'язується здійснити платіж за документами, відповідними акредитиву і поданими в зазначений термін. Отже, у цьому випадку бенефіціар поряд з зобов'язанням банку, що відкрив акредитив, має юридично рівноцінне і самостійне зобов'язання банку-кореспондента здійснити платіж.

Згідно зі ст. 8 (I; I) UCP № 600 підтвердження безвідкликного акредитива іншим банком (підтверджуючим) в силу повноваження або прохання банка-емітента складає його тверде зобов'язання на додаток до зобов'язання банку-емітента: „Якщо передбачені

акредитивом документи представлені підтверджуючому банку або будь-якого іншого виконуючому банку і вони є належно оформленим поданням, підтверджуючий банк повинен виконати платіжне зобов'язання, якщо акредитив виконується:

а) в підтверджуючому банку шляхом платежу за пред'явленням, відстроченого платежу або акцепту;

б) в іншому виконуючому банку шляхом платежу за пред'явленням і такий виконуючий банк не платить;

с) в іншому виконуючому банку шляхом відстроченого платежу, і такий виконуючий банк не приймає на себе зобов'язання здійснити відстрочений платіж або, прийнявши на себе зобов'язання здійснити відстрочений платіж, не платить по настанні строку;

д) в іншому виконуючому банку шляхом акцепту, і такий виконуючий банк не акцептує тратту, виставлену на нього, або, акцептувавши тратту, виставлену на нього, не платить по настанні строку;

е) в іншому виконуючому банку шляхом неогоціації, і такий виконуючий банк не здійснює неогоціацію.

(ii) Здійснити неогоціацію без обороту, якщо акредитив виконується в підтверджуючому банку шляхом неогоціації.

Тому ступінь забезпечення для бенефіціара істотно підвищується – у більшості випадків такий акредитив підтверджується банком у країні експортера. У розрахунках за зовнішньоторговельними операціями російських організацій це мало прийнятно, тому що в більшості випадків підтвердження російськими банками акредитивів, відкритих іноземними банками на користь російських організацій і приватних фірм, не дає бенефіціарам додаткових гарантій платежу. Російські банки здійснюють платежі за акредитивами клієнтів-експортерів, як правило, тільки після отримання відповідного відшкодування від іноземних банків-емітентів. В окремих випадках експортери все ж можуть за домовленістю зі своїми банками користуватися їх кредитами, але в обмежених розмірах. Тому іноді для російських експортерів цілком логічним виглядає бажання домогтися підтвердження експортних акредитивів третіми банками, великими іноземними кореспондентами російського банку, хоча це і не завжди вигідно, оскільки веде до заморожування коштів банку-емітента (банку-імпортера), а значить, і до додаткових витрат.

Практично виключаються ризики: політичний і переказу коштів. У разі виникнення будь-яких спірних моментів місцезнаходження підтверджуючого банку вважається місцем судочинства, де застосовується місцеве право. При непідтверженому акредитиві визначальним моментом для вибору місця судочинства є місцезнаходження банку, що відкрив акредитив.

У банку-кореспондента завжди може знайтися

безліч причин для відхилення доручення на підтвердження акредитива. Тому російським експортерам перед укладенням угоди й остаточним підписанням контракту слід поцікавитися, чи буде цей банк підтверджувати акредитив тієї чи іншої країни, що виходить від того чи іншого банку, і на яких умовах. Таким шляхом можна уникнути неприємних для всіх сторін ситуацій.

Згідно з міжнародною практикою безвідзивний, підтверджений „домашнім” банком акредитив найбільші гарантії надає експортеру. Залишившись валютний ризик може бути застрахований валютними строковими контрактами, коли відомий строк (період) надходження платежу. Хоча навіть якщо дата платежу не визначена з самого початку, банки, що беруть участь у валютній операції, в більшості випадків можуть запропонувати вигідне рішення.

Таким чином, банк, що підтвердив акредитив, стає зобов'язаним перед бенефіціаром своєчасно здійснити обумовлені акредитивом платежі. Підтверджуючий банк приймає на себе ті самі зобов'язання, що і банк-емітент.

Згідно зі ст. 8 (b) і (d) UCP № 600 безвідзивний підтверджений акредитив дає перевагу експортеру: перед ним відповідає не тільки банк-емітент, але й банк, який підтвердив акредитив.

У разі підтвердження акредитива іншим банком в експортера з'являється впевненість, що йому можуть бути покриті ті ризики, які не забезпечені банком-емітентом [4].

Покриті і непокриті акредитиви. Досить часто підтверджують банки, страхуючи себе від різних ризиків, вимагають при підтвердженні негайного переказу коштів у покриття майбутніх по акредитиву платежів. Такі акредитиви отримали назву покритих акредитивів.

Часто на практиці російські банки прагнуть уникнути покритих акредитивів і замість покриття виставляють підтвержене рамбурсне зобов'язання, хоча на відміну від покриття за нього необхідно платити комісію. Якщо покриття все ж має місце, то слід враховувати різні аспекти державних і політичних ризиків, а також небажаність перекладів покриття в банки з поганою діловою репутацією, надійність яких викликає сумнів, незважаючи на те, що клієнт може наполягати на здійсненні трансакції. Необхідно пам'ятати, що відповідальність за акредитивом несе банк-емітент, навіть якщо виконуючим призначається інший банк. Якщо клієнт продовжує наполягати на проведенні операції, можна рекомендувати йому замінити цю форму розрахунків на звичайний переказ, відповідальність за яким лежить повністю на клієнті (і виконуючому банку).

Покритими вважаються акредитиви, при відкритті

яких банк-емітент попередньо надає в розпорядження виконуючого банку валютні кошти (покриття) у сумі акредитива на строк дії зобов'язань банку-емітента з умовою можливості їх використання для виплат за акредитивом. Покриття може надаватися такими відомими способами, як:

- кредитування сумою акредитиву кореспондентського рахунку виконуючого банку в банку-емітенті або іншому банку;
- надання виконуючому банку права списати всю суму акредитива з його рахунку банку-емітента в момент отримання акредитива на виконання;
- відкриття банком-емітентом страхових депозитів або депозитів покриття у виконуючому банку.

Використання покриття призводить до фактичного заморожування коштів імпортера на період дії акредитива. Під час відкриття покритого безвідкличного акредитива банк імпортера дебетує поточний рахунок свого клієнта на суму акредитива і бронює її на особливому рахунку з моменту відкриття акредитиву до терміну закінчення його дії. Після закінчення цього терміну невикористана частина або вся невикористана сума акредитива відновлюється на рахунок клієнта. Практично імпортер несе подвійні витрати по акредитиву, так як змушений оплачувати комісійні витрати банкам при розрахунках за товар, не кажучи вже про заморожування коштів на весь термін операції. У такій ситуації імпортер прагне уникати підтвердження акредитивів. При нормальних зовнішньоторговельних відносинах підтвердження потрібно експортерам лише в тому випадку, коли вони не довіряють банку-емітенту.

Отже, за способом забезпечення платежу акредитиви поділяються на покриті та непокриті. Тому в кожному акредитиві має бути чітко зазначено, яким способом він виконується.

Крім того, безвідзивний акредитив, по суті, є імпортним кредитом, забезпеченим товарами, і одночасно є зобов'язанням на основі підписів банку (Par Signature).

Види акредитивів та способи їх виконання. Як було зазначено, форми акредитива розрізняються за ступенем що надається бенефіціару забезпечення і залежно від передбачуваного їх використання (способу виконання) можуть бути різних видів. Акредитивна форма розрахунків у зовнішній торгівлі передбачає досить широкий спектр можливостей і для експортера, оскільки дозволяє вирішувати його проблеми з готівкою, і для імпортера, оскільки має на увазі досить вигідні і ліберальні умови платежу. Тому в усіх акредитивах має бути ясно зазначено, яким шляхом вони виконуються (негайного платежу, платежу з розстрочкою, шляхом акцепту або неогоцізації). В залежності від передбачуваного способу використання

можуть бути застосовані такі види та конструкції акредитивів (табл. 4.) [14].

Слабким місцем у застосування акредитивних розрахунків може стати необхідність внесення грошової застави при відкритті акредитива. Застава гарантує банку повне виконання клієнтом усіх зобов'язань. Це акредитив із грошовим покриттям (покритий акредитив). Коли відкривається такий акредитив, депонований у виконуючому банку, який не є банком-емітентом, то крім заяви клієнт подає до банку-емітента платіжне доручення на перерахування коштів для бронювання їх у виконуючому банку. Банк-емітент перераховує ці кошти на аналітичний рахунок „Розрахунки за акредитивами” у виконуючому банку та повідомляє його про умови акредитива. Ця форма акредитива мало розповсюджена на Заході. Адже жодному клієнту не вигідно „заморожувати” свої кошти у банку, а ще й до того виплачувати йому відсотки за надані послуги [13].

За відсутності такої застави акредитив є не покритим. Основна маса акредитивних розрахунків є саме не покритою, але вона є ризикованою для банків і потребує додаткового аналізу надійності клієнтів.

Не можна обійти увагою відзивні і безвідзивні форми акредитивів. Це зазначається на кожному акредитиві. Коли така позначка відсутня, то акредитив є безвідзивним.

Відзивний акредитив може бути змінений або анульований банком-емітентом у будь-який час без попереднього повідомлення бенефіціара (наприклад, у разі недотримання умов, передбачених угодою, а також дострокової відмови банком-емітентом від гарантування платежів за акредитивом). Відкличання акредитива не створює зобов'язань банку-емітента перед бенефіціаром. Усі розпорядження про зміни умов відкличного акредитива або його анулювання заявник може надати бенефіціару лише через банк-емітент, який повідомляє виконуючий банк, а останній – бенефіціара. Виконуючий банк не має права приймати розпорядження безпосередньо від заявника акредитива (за винятком, коли банк-емітент є виконуючим банком). Коли ж виконуючий банк не є банком-емітентом, то зміна умов відкличного акредитива або його анулювання відбуваються лише після отримання від виконуючого банку відповідного повідомлення, яким підтверджується те, що до часу зміни умов або анулювання акредитива документи за акредитивом не були подані.

Безвідзивний акредитив – це акредитив, який може бути анульований або умови якого можуть бути змінені лише за згодою на це бенефіціара, на користь якого він був відкритий. Безвідзивний акредитив – це зобов'язання банку-емітента сплатити кошти в порядку та у строки, визначені умовами акредитива, коли документи, передбачені ним, подано до банку, зазна-

Види і конструкції акредитивів за умовами виконання і способам використання

Вид акредитива за умовами виконання	Спосіб використання
Акредитив з платежем за пред'явленням (проти документів)	Негайне отримання зазначеної в документах суми після їх пред'явлення. Платіж готівкою узгоджений
Акредитив, що передбачає акцепт тратт бенефіціара	Отримання суми, зазначеної в документах, по настанні строку платежу. Термін платежу за векселем узгоджений. Можливе отримання суми за вирахуванням облікового відсотка (дисконту) за векселем після подачі документів
Акредитив з розстрочкою платежу	Отримання суми, зазначеної в документах, за надходження терміну платежу. Термін платежу (без векселя) узгоджений. Можливе отримання суми за вирахуванням облікового відсотка після подачі документів
Акредитив, який передбачає неогоцію тратт бенефіціара	Отримання суми в будь-якому банку, тобто не тільки в авізуємим або конкретно визначеному неогоціючим банку (при акредитивах, в яких банк-емітент визначив неогоціючий банк; невилна неогоція)
Акредитив з остаточним розрахунком	Переказ коштів з поставлених товарів і наданих послуг за мінусом заздалегідь обумовленого відсотка, що сплачується окремо, з часом, після отримання банком-емітентом від імпортера документів, що підтверджують оплату або прийняття до оплати
Акредитив з використанням рахунку-проформи	Розрахунок проти попередньо узгоджених і складених документів (гарантій продавця про скоєння відвантаження), які підтверджують, що товар буде відвантажений
Вид акредитива	Спосіб використання
Акредитив з „червоним застереженням” (Red Clause L/C)*	Отримання авансу
Револьверний акредитив	Використання в межах встановлених часток, що відновлюються. Відвантаження частковим поставками
Акредитив „стенд-бай” (Stand-by Credit) – резервний акредитив	Використання як інструментів, що мають схожість з гарантією
Переказний акредитив (трансферабельний)	Забезпечення власних постачальників для цілей оформлення ними угоди з обмеженим використанням власних коштів. Передбачені можливості використання акредитива відразу декількома другими бенефіціарами
Транзитний акредитив	Отримання банком-емітентом від банку-посередника авізо або підтвердження акредитива
Передавальний акредитив**	Містить інструкції рамбурсу або мандат через третій банк авізувати бенефіціара напряду або через названий банк для передачі без зобов'язань (в авізо окремо вказується, що цим обмежується роль третього банку)
Крім зазначених видів використовуються специфічні конструкції акредитива	
Конструкція акредитива	Спосіб використання
Акредитив „бек-ту-бек” – компенсаційний, контракредитив	Комерсант-посередник уповноважує свій банк відкрити акредитив на користь постачальника. Цей акредитив ґрунтується на неперекладеному акредитиві, який був відкритий на користь комерсанта-посередника (можливості повинні бути визначені в кожному конкретному випадку)
Переуступка виручки по акредитиву (Assignment of the Proceeds of a Credit) – цессія	Повна або часткова переуступка виручки по акредитиву комерсантом-посередником на користь свого постачальника
* Існує думка, що акредитив з „червоним застереженням” може бути віднесений швидше до умов виконання, ніж до виду акредитивів. Ми дотримуємося традиційного думки, що акредитив з „червоним застереженням” має право на існування як введення акредитивів. ** Деякі фахівці-практики розглядають передавальний акредитив як підвиду транзитного акредитива. Інші вважають, що неправомірно виділяти передавальний і транзитний акредитиви в окремий вид акредитивів, незважаючи на те, що на практиці вони використовуються.	

ченому в акредитиві, або до банку-емітента та дотримані строки та умови акредитива.

Бенефіціар може достроково відмовитися від використання акредитива і подати пропозиції про внесення змін до умов акредитива. Відносини між банком-емітентом та авізуючим (виконуючим) банком у разі необхідності регулюються угодами. Акредитив може бути авізований бенефіціару через інший (авізуючий) банк. Авізуючий банк, коли він не визначений виконуючим банком, не несе зобов'язань щодо сплати за акредитивом [12, 5].

Водночас існує думка [9], що одним зі шляхів запобігання виникненню заборгованостей між суб'єктами господарювання є використання такої форми акредитива, яка поєднує в собі ознаки покритого і безвідкличного акредитива. На цій ідеї ґрунтується принцип одночасності здійснення паралельного процесу товарно-грошового обміну, який надає змогу усунути потенційні джерела виникнення кризи неплатежів із використанням засобів СЕП НБУ[8].

Зазначимо, що у процесі реалізації акредитивних розрахунків задіяні такі інфраструктурні підрозділи, які не мають до банків жодного відношення (транспортні і страхові компанії, митні брокери тощо). Разом із тим зростання рівня фаху їх роботи, а також значного мірою свідомості і відповідальності також сприятимуть поширенню використання акредитива.

Сьогодні на ринку банківських послуг розвивається така форма акредитива, яка поєднує акредитив із наданням кредиту. Взаємовідносини складаються в три етапи. Перш за все, складається угода про відкриття акредитива, далі – угода застави, і на завершення – угода кредиту. Коли настає час оплати, її самостійно виконує банк. Таким чином, кредит надається автоматично. По закінченню терміну кредиту клієнт повертає борг і відсотки [13].

Серед різноманіття видів акредитивних операцій є і такі, що майже не використовуються економічними контрагентами або використовуються без тих термінів і назв, що визначаються інструкціями і правилами. Такі різновиди акредитивів повинні мати точні назви та їх визначення. Наприклад, трансферабельний – переказний (Transferable Letter of Credit) акредитив може використовуватися на користь третьої особи (посередника) [2, 12] і може визначатися ще іншими термінами (ділимий, частковий, переуступлений, передавальний). Револьверний (поновлюваний) акредитив – це той, який використовується під час постійних поставок товару різними партіями. І нарешті, компенсаційний акредитив, що відкривається бенефіціаром за основним базовим акредитивом, це зустрічний, на користь виробника товару або субпостачальника.

Однак подальший розгляд розвитку та можли-

востей використання акредитивної форми розрахунку в Україні потребує більш детального вивчення правової природи і бази зазначеного виду розрахунків.

Під час дослідження правової природи акредитиву і його правового регулювання використано наукові надбання, викладені в роботах і вітчизняних, і зарубіжних вчених, таких як: Л. Волков, В. Колесник, Р. Гуді, С. Гавалда, Д. Долан, Ж. Стуффле, К. Шмітгофф.

Під час визначення документарного акредитиву потрібно розрізняти такі значення, в яких це поняття вживається: форма безготівкових розрахунків, банківська угода між заявником акредитиву і банком-емітентом, однібічне платіжне зобов'язання банку-емітента, розрахунковий документ і валютна цінність. Але спільним для всіх вказаних вище значень акредитиву є те, що вони так чи інакше підкреслюють і виділяють окремі риси, особливості, зміст або правову форму акредитиву як форми безготівкових розрахунків.

Акредитиву, як формі безготівкових розрахунків, притаманні риси: 1) платіж здійснюється за продукцію, яка вже відвантажена, чи за послуги, які вже надані; 2) банк здійснює платіж на підставі інструкцій клієнта, але від власного імені за рахунок власних коштів чи коштів клієнта; 3) багатосуб'єктність акредитивного правовідношення (тобто учасниками цієї форми розрахунків виступають платник, одержувач платежу, банк-емітент і виконуючий банк, можлива також участь неогоціюючого, підтверджуючого і авізуючого банків); 4) видання акредитиву породжує єдиний ланцюг угод між різними учасниками розрахункових відносин.

Але, окрім значення акредитиву як однієї з форм безготівкових розрахунків, під акредитивом розуміємо банківську угоду, яка укладається між банком-емітентом і заявником акредитиву.

Наступне значення розкриває самостійне платіжне зобов'язання банку-емітента – акредитивне зобов'язання банку-емітента. Акредитивне зобов'язання банку має такі риси: 1) однібічність зобов'язання, яка обумовлена тим, що це зобов'язання існує незалежно від акцепту його бенефіціаром (тобто одержувачем платежу); 2) автономність зобов'язання, яка полягає в тому, що воно не залежить від контракту, який лежить в його основі; 3) акредитив має грошовий характер, що зумовлено самою природою розрахункових відносин; 4) умовний характер акредитивного зобов'язання, оскільки виконання акредитиву здійснюється при дотриманні цілого ряду умов, які в ньому передбачені; 5) документарний характер акредитивного зобов'язання, так як акредитив завжди передбачає подання документів для отримання грошових коштів.

При використанні акредитивної форми розра-

хунків застосовується відповідний документ – розрахунковий документ, який і виступає однією з підстав для перерахування коштів. Це ще одне значення акредитиву. І останнє з визначень, яке знайшло відбиток в законодавстві, – це акредитив як валютна цінність.

Узагальнюючи риси і особливості кожного з наведених значень акредитиву, приходимо до висновку, що поняття акредитиву як форми розрахунків є загальною правовою категорією в порівнянні з усіма іншими значеннями, які так чи інакше підкреслюють і виділяють окремі риси, особливості, зміст або правову форму акредитиву як форми безготівкових розрахунків.

Акредитив, як одна з форм безготівкових розрахунків, є банківською угодою, яка повинна виконуватися з дотриманням певних принципів, основні з яких закріплені Уніфікованими правилами та звичаями документарних акредитивів – це принцип автономності (чи незалежності) акредитиву від контракту, який лежить в його основі, та принцип суворого формалізму, відповідно до якого банк має право відхилити документи, які не відповідають точно умовам акредитиву.

Специфіка взаємовідносин сторін акредитивної операції визначає появу різних правових конструкцій, які намагаються пояснити правову природу акредитиву: теорії договору доручення, договору поруки, договору комісії, договору цесії, договору на користь третьої особи та інші, але всіх їх об'єднує те, що вони намагаються пояснити правову природу акредитиву за допомогою цивільно-правових конструкцій, ґрунтуючись на інститутах цивільного права. У результаті виявлення відмінностей між акредитивом та цивільно-правовими договорами, можна дійти висновку про те, що множинність сторін акредитивної банківської операції, особливості економічної спрямованості, перетин різних юридичних інститутів, які регулюються, в основному, банківською практикою і звичаями, перетворюють акредитив в складний інститут банківського законодавства.

Таким чином, акредитив являє собою банківську угоду, яка реалізується шляхом виконання декількох взаємопов'язаних угод, що здійснюються її учасниками; норми, на підставі яких здійснюється правове регулювання акредитиву, складають комплексний інститут банківського законодавства.

Характерна риса правового регулювання документарних акредитивів – велика роль звичаїв і банківських правил, які, з одного боку, отримують визнання в банківській і судовій практиці, а з іншого – здійснюються без усякого судового захисту. Як наслідок того, що банківська діяльність має об'єктивно обумовлене прагнення до уніфікації і стандартизації, роль таких актів, як Уніфіковані правила та звичаї для документарних акредитивів, зростає. Для забезпечення

ефективності потоків обігу коштів необхідно, щоб акредитив однаково розумівся всіма учасниками розрахункових відносин незалежно від того, де вони знаходяться, згідно якого національного законодавства створені і діють.

За своєю правовою природою Уніфіковані правила та звичаї для документарних акредитивів є міжнародним звичаєм, який застосовується при міжнародних розрахунках акредитивами, має обов'язкову силу, застосовується на території України безпосередньо і має пріоритет перед національним законодавством у випадку колізії між ними.

Під час реалізації акредитивної форми розрахунків виникає не менше як чотири групи різних правовідносин в залежності від суб'єктів, які беруть в них участь: 1) правовідносини між заявником і банком-емітентом; 2) правовідносини між банком-емітентом і бенефіціаром; 3) правовідносини між банком-емітентом і виконуючим банком; 4) правовідносини між виконуючим банком і бенефіціаром.

Отже, документарний акредитив, як одна з форм безготівкових розрахунків, враховуючи всі виявлені особливості і зважаючи на розкриті принципи, має складну правову природу, яку неможливо пояснити лише в межах цивільно-правових конструкцій. Акредитив становить собою особливу банківську операцію, яка реалізується шляхом виконання декількох взаємопов'язаних угод, які здійснюються її учасниками, що перетворює його на складний інститут банківського законодавства.

Оскільки документарні акредитиви застосовуються, в основному, під час міжнародних розрахунків, характерна риса їх правового регулювання – велика роль звичаїв і банківських правил. Як наслідок того, що банківська діяльність має об'єктивно зумовлене прагнення до уніфікації і стандартизації, роль таких актів як Уніфіковані правила та звичаї для документарних акредитивів зростає. У зв'язку з цим, підкреслимо важливість наукових досліджень в цій галузі з метою вдосконалення діючого законодавства і гармонізації діючого правового поля з міжнародними нормами і звичаями[6].

Основним документом, що регулює здійснення розрахунків з використанням акредитивів в Україні, є Інструкція про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті, затверджена Постановою Правління НБУ від 21.01.2004 р. № 22 [5].

На жаль, сьогодні акредитивні форми розрахунків не є привабливими для банків. Для підприємця акредитивні форми розрахунків можуть стати методом вирішення однієї з важливіших питань гарантії розрахунків та зниження ризику неплатежу. Суб'єкти малого бізнесу – це не тільки юридичні особи але й

Рис. 3. Схема надання внутрішнього акредитива

фізичні особи підприємці, і саме для останніх є актуальним питання ризику неплатежів за контрактами, тому що юридичні особи більше приділяють увагу своїй репутації і налагодженню тісних партнерських стосунків з постачальниками та ін., а фізичні особи підприємці часто змушені працювати з не знайомими контрагентами, що є більш ризикованим.

Звичайно є й інші засоби зменшення ризику не платежів, це використання банківської комірки (під час готівкових розрахунків), банківського переказу (під час безготівкових) але в цих випадках банк не є гарантом чесності та сумлінності контрагентів. У ситуації, коли контрагенти хочуть застрахувати себе від несумлінності один одного на допомогу приходять акредитив. У цьому випадку банк виступає одночасно і посередником і гарантом сумлінності обох сторін.

Не дивлячись на те, що акредитив зазвичай застосовується під час міжнародних розрахунків він може бути корисним при застосування у внутрішніх розрахунках між суб'єктами МСБ які ще не досить знають один одного і не хочуть ризикувати своїми коштами.

Як вже зазначалося, одним із негативних моментів запровадження акредитивної форми розрахунків є їх ціна. Сьогодні покупець, що здійснює розрахунок за допомогою акредитива, повинен сплатити мінімум три комісії: за випуск акредитива (у різних банків 0,2% – 0,25% від суми), за перевірку документів (0,2% від суми) і за сам платіж по акредитиву (0,1% – 0,25% від суми). Крім того, якщо знадобиться збільшити суму акредитива, доведеться доплатити ще 0,2% – 0,25% від суми за зміну умов договору. Зі сторони продавця витрати будуть менші: сплачується тільки комісія за авізування акредитива (відправка підтвердження, що акредитив відкрито) – близько 0,15% від суми.

Таким чином, якщо здійснюється операція вартістю 100 000 доларів і розрахунки проводяться у формі акредитива, то комісійні платежі складуть мінімум 550 – 650 доларів. І це тільки в тому випадку, якщо використовується покритий акредитив (за рахунок власних коштів). В іншому випадку до цих витрат додадуться ще відсотки з кредиту.

Для підвищення привабливості використання акредитивної форми розрахунків можливе використання спрощеної форми акредитива у внутрішніх розрахунках.

Спрощення схеми розрахунків по акредитиву можна здійснити за рахунок з'єднання функцій банку постачальника і банку покупця в одному банку.

Таким чином, банк будучи гарантом розрахунків між контрагентами і одночасно його клієнтами, може здійснити аналіз діяльності обох сторін угоди тим самим забезпечити себе від ризику неплатежу.

Скорочується час здійснення угоди, тобто час на доставку повідомлення про відвантаження товару або про здійснення платежу контрагентом.

Прийнятною є процедура надання коштів у кредит під акредитив, тому що банк самостійно може здійснювати контроль за здійсненням погашення і списання коштів з рахунку клієнта. Що в свою чергу здешевить процедуру надання акредитива і зробить його більш доступним для клієнтів.

У цілому для ефективного впровадження на практиці описаних методологічних підходів у використанні акредитива треба передусім подолати психологічні бар'єри. Адаптація до всього нового потребує часу. Додаткового розгляду потребують питання нормативного регулювання акредитивних операцій. А також вдосконалення механізму використання акредитивних операцій на внутрішньому ринку економіки України для поліпшення платіжного клімату, та зниження ризику неплатежів. Для цього треба розробити правила та стандарти, які б дозволили спростити механізм використання акредитивних операцій та призвели б до зменшення ціни послуг з боку банківських установ. Це дозволить збільшити попит на такий вид розрахункових операцій, та надасть новий механізм зменшення ризиків підприємницької діяльності в умовах нестабільної економічної ситуації.

Література

1. Акредитивна форма розрахунків [Електронний ресурс] / Фонд підтримки підприємництва. – Режим доступу : <http://ufpp.kiev.ua/akreditivna-forma>

rozrahunkiv/ 2. **Банківські операції** : [підручник] / [А. М. Мороз, М. І. Савлук, М. Ф. Пуховкіна та ін.]; за ред. д. е. н., проф. А. М. Мороза. – К. : КНЕУ, 2002. – 476 с. 3. **Бровков С. М.** Валютно-фінансові механізми в міжнародному бізнесі: світовий досвід та українська практика / С. М. Бровков, Л. В. Руденко. – К. : ТОВ Агентство „Україна”, 2001. – 380 с. 4. **Глоріозов А. Г.** Внешнеторговое финансирование и гарантийный бизнес : [практик. пособ.] / А. Г. Глоріозов, Д. М. Михайлов. – М. : Из-во Юрайт, 2011. – 905 с. 5. **Інструкція** про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті : Постанова Правління НБУ від 21.01.04. № 22 [Електронний ресурс] / Правління НБУ. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0377-04> 6. **Малію. Н. В.** Правовий режим акредитиву як форми безготівкових розрахунків [Електронний ресурс] / Н. В. Малію. // Збірник наукових праць КНТУ. – Режим доступу: <http://www.kntu.kr.ua/statti/index.php?&path=7> 7. **Платіжні системи**: [навч. посіб. для ст. вищ. закладів освіти] / В. А. Ющенко, А. С. Савченко, С. Л. Цокол, І. М. Новак, В. П. Страхарчук. – К. : Либідь, 1998. — 416 с. 8. **Про платіжні системи і переказ грошей в Україні** : Закон України від 05.04.2001р. № 2347-3 [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2346-14>. 9. **Ткач А.** Концепція електронного акредитива як нової форми безготівкових розрахунків / А. Ткач // Банківська справа. – 2004. – № 3. – С. 66 – 72. 10. **Топоркова О. В.** Дебіторська заборгованість за умов використання різних форм розрахунків між підприємствами / О. В. Топоркова, Т. О. Євлаш // Вісник ЖДТУ. – 2010. – № 3. – С. 139 – 143. 11. **Тріщ Р. І.** Правова природа Уніфікованих правил та звичаїв для документарних акредитивів / Р. І. Тріщ // Університетські наукові записки. – 2010. – № 2. – С. 81 – 90. 12. **Уніфіковані** правила і звичаї для документарних акредитивів (Uniform Customs and Practice for Documentary Credits) Міжнародної торгової палати в редакції 2007 року за № 600 [Електронний ресурс] / Міжнародна торгівельна палата. – Режим доступу : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/FIN32072.html 13. **Федосік І. М.** Застосування акредитивної форми розрахунків українськими банками у сфері міжнародних розрахунків / І. М. Федосік, В. М. Каднічанська // Вісник університету банківської справи національного банку України. – 2008. – № 3. – с. 119 – 122. 14. **Череп А. В.** Банківські операції / А. В. Череп, О. Ф. Андросова. – К. : Кондор, 2008. – 410 с. 15. **Шаповалова С. М.** Фактори мінімізації втрат, які

пов'язані з дебіторською заборгованістю / С. М. Шаповалова // Вісник східноукраїнського державного університету ім. В. Даля. – 2004. – №3. – С. 137 – 142.

Колеснікова Г. В., Ляшенко В.І., Охременко С. В. Акредитивні форми розрахунків як гарантія здійснення платежу

У статті розглянуто особливості використання акредитивної форми безготівкових розрахунків. Визначено вагому роль акредитивних розрахунків у прискоренні руху грошового та товарного потоків підприємства, що здійснює комерційну діяльність. Розглянуто переваги та недоліки застосування акредитивної форми розрахунків. Визначено напрями вдосконалення системи нормативного забезпечення здійснення розрахункових операцій з застосуванням акредитиву.

Ключові слова: безготівкові розрахунки, акредитив, беніфіціар, емітент, цемент, цессія.

Колеснікова А. В., Ляшенко В. И., Охременко С. В. Акредитивные формы расчетов как гарантия осуществления платежа

В статье рассмотрены особенности использования аккредитивной формы безналичных расчетов. Определена весомая роль аккредитивных расчетов в ускорении движения денежного и товарного потоков на предприятии, осуществляющего коммерческую деятельность. Рассмотрено преимущества и недостатки применения аккредитивной формы расчетов. Определены направления совершенствования системы нормативного обеспечения осуществления расчетных операций с применением аккредитива.

Ключевые слова: безналичные расчеты, аккредитив, бенифициар, эмитент, цедент, цессия.

Kolesnikova H. V., Lyashenko V. I., Okhremenko S. V. Letter of credit calculations as guaranteed payment

The article discusses the features of credit form of cashless payments. The role of letter of credit payments to accelerate the movement of money and trade flows of the company that carries on business. Advantages and disadvantages of the use of letter of credit payments. The ways of improving regulatory support of payment transactions using to letter of credit.

Key words: non-cash payments, letter of credit beneficiaries, the issuer, the assignor, the assignment.

Стаття надійшла до редакції 05.08.2012

Прийнято до друку 15.09.2012